

ДОВІРА ДО ПРИКОРДОННОЇ ІНСТИТУЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ ДОНБАСУ В 2014–2018 рр.

Олег Ананьїн, Валерій Капелюшний

TRUST IN THE BORDER INSTITUTION THROUGH THE PRISM OF MASS CONSCIOUSNESS OF THE LOCAL POPULATION IN THE LIBERATED TERRITORIES OF DONBAS IN 2014–2018

Oleh Ananin, Valerii Kapeliushnyi

Work with the local population became an important component of the service and combat activities of the State Border Service of Ukraine in the territory liberated from the illegal armed formations of the Russian occupation administrations. Determining the level of trust of local citizens of Ukraine is considered one of the criteria for evaluating the effectiveness of such work. Therefore, clarifying the structure and dynamics characteristic of the mass consciousness of the population of the liberated territories of Donetsk and Luhansk regions and their attitude towards the military formations and law enforcement agencies of Ukraine remains an urgent task, both from a scientific and an applied point of view. From a historical point of view, such studies have value as the formation of an appropriate research base, which in the future is expedient to use when studying various aspects of wars conducted by hybrid methods.

Therefore, the conducted research showed that the majority of the local population of the liberated territories consciously sought the speedy establishment of peace. Answers to debatable questions about negotiations, conditions for establishing peace, the status of certain regions of Donbas, etc. depended on the place and time period when the survey was conducted. Regarding trust in border guards, this issue was also ambiguous and depended on the region. But, in general, the population treated military personnel with some caution, and the level of trust, as for the department, was low. The reason for this can be seen in the anti-Ukrainian propaganda by the Russian mass media, the influence of which continued in the territories on both sides of the contact line. Regime measures, which created restrictions on the movement of local residents and a tense situation with queues and constant shelling of entry-exit checkpoints on the contact line, which were maintained throughout the period of the anti-terrorist operation, also did not contribute to strengthening trust in border guards as representatives of state.

Keywords: mass consciousness, local population, level of trust, hybrid war, Russian-Ukrainian war, anti-terrorist operation, occupation, liberated territories, contact line, Donbas.

Деокупація в результаті проведення антитерористичної операції значної території Донбасу актуалізувала в українській науковій спільноті наукові завдання, пов'язані із дослідженням феномену масової свідомості місцевого населення на звільнених територіях. Такий феномен полягав в утворенні неоднозначної суспільної ситуації в регіоні, яка пояснювалася неоднорідністю настроїв місцевих мешканців по відношенню до законної української влади.

Відомий соціолог І. Рущенко зазначав, що внутрішня неоднорідність населення Донецької та Луганської областей сповна проявилася у феномені «двох Донбасів», на кожному з яких спостерігалися протилежні тенденції колективної свідомості (Рущенко 2015). У 2016–2018 рр. групою українських соціологів під науковим керівництвом І. Кононова було реалізовано фундаментальний науковий проєкт з дослідження масової свідомості в зоні воєнного конфлікту. В результаті вченим вдалося виявити структуру цієї свідомості і зафіксувати чинники, які впли-

вали на її динаміку (Кононов 2018). Одночасно, поряд із проблемами щодо суспільно-політичних орієнтирів мешканців на повернутих під контроль законній українській владі територіях, набули вагомого значення питання щодо роботи з місцевим населенням та вивчення рівня довіри суспільства до військових формувань та правоохоронних органів України. Зокрема, в Державній прикордонній службі (далі – Держприкордонслужба) традиційно приділялася значна увага вивченню підходів до роботи з місцевим населенням. Так, науковці-прикордонники, В. Голінко та О. Андрушко зверталися до аналізу проблем щодо ролі та місця місцевого населення в охороні громадського правопорядку, зокрема й в прикордонні (Голінко, Андрушко 2017). О. Ганьба та І. Бомбергер у своїх дослідженнях звернулися до питань із підвищення довіри громадян до прикордонників, наголошуючи, що визначальним показником реформування для Держприкордонслужби, є саме рівень довіри до неї суспільства (Ганьба, Бомбергер 2021). Не залишилася поза увагою прикордонників і розробка практичних питань щодо інформаційної роботи підрозділів на лінії зіткнення. В цьому контексті експерти Держприкордонслужби С. Череватий, В. Патола, Т. Хатамова вказували на необхідність розробки методичних рекомендацій по роботі з місцевим населенням у районі антитерористичної операції (Череватий, Патола, Хатамова 2017). Таким чином, як бачимо, досвід роботи з місцевими громадянами, проблеми щодо довіри, створення позитивного іміджу прикордонного відомства та ефективності його роботи неодноразово ставали предметом досліджень українських науковців та експертів.

Виходячи із вищезначеного логічним є те, що важливою складовою службово-бойової діяльності прикордонних підрозділів на звільненій від незаконних збройних формувань російських окупаційних адміністрацій «ДНР-ЛНР» території стала робота з місцевим населенням. В якості одного із критеріїв оцінки ефективності такої роботи вважається визначення рівня довіри місцевих громадян України до прикордонників як до представників державної влади. Тож з'ясування структури, динаміки характерних для масової свідомості мешканців звільнених територій Донбасу та їхнього ставлення до військових формувань і правоохоронних органів України залишається актуальним завданням, як з наукового, так і з прикладного поглядів.

З історичної точки зору, такі дослідження мають цінність в якості формування відповідної дослідницької бази, яку в майбутньому доцільно використовувати під час вивчення різноманітних аспектів війн, які ведуться гібридними методами.

Мета статті – на основі відповідної джерельної бази охарактеризувати масову свідомість та ставлення до Держприкордонслужби місцевих мешканців на звільнених територіях Донбасу в 2014–2018 рр.

Одразу варто звернути увагу на той факт, що налагодження взаємовідносин між прикордонниками та місцевими мешканцями відбувалося в складних соціальних умовах. Основною характеристикою яких було негативне ставлення населення до української державної влади, зокрема представників правоохоронних органів та військових формувань. Така ситуація пояснювалася наслідками розгорнутої РФ на теренах Донбасу антиукраїнської інформаційної пропаганди, значну частину якої здійснювали російські ЗМІ.

Зокрема, прикордонники, які виконували завдання поблизу лінії зіткнення свідчили про ситуацію в підконтрольних населених пунктах, зокрема селах Новомихайлівці та Єлизаветівці (Донецьчина): «Там я з людьми спілкувався. Більшість із них зомбована, починають мені розказувати, те що тут показує російське телебачення – Life News, Росія 24, Росія 2, Росія 1, Первый канал тощо... І люди тутешні те ж саме, що пропаганда російська в один голос віщають» (На другій лінії війни... 2015, с. 7).

Виходячи із вищезначеного, не викликає особливого здивування те, що населення, яке мешкало вздовж лінії зіткнення зустрічало українських прикордонників, які прибули з інших регіонів України, дещо насторожено та з недовірою. Більш того, значна частина українських громадян в Донецькій та Луганській областях сприймали реальну, на той час, ситуацію через свої суб'єктивні думки. Згідно опублікованих результатів досліджень соціологічної групи «Рейтинг», значний вплив на сприймання повсякденності мали відомості, поширювані різноманітними комунікативними каналами (Суспільно-політичні настрої..., с. 37–39). Результати соціологічних досліджень агенції USAID та Офісу ООН в Україні, проведених на Донбасі вказували на наявність факту розбіжностей у так званих стосунках між умовними соціальними групами для мешканців Донецької та Луганської областей. Зокрема, мешканці поблизу лінії зіткнення в Донецькій області відчували сильнішу загрозу з боку групи так званих «українських націоналістів». В Луганській області – з боку «людей зі східної України», тобто тих, хто живе поблизу на підконтрольній чи непідконтрольній території (Соціальна згуртованість... 2019, с. 11–12).

Варто наголосити, що надзвичайно важливе місце в масовій свідомості місцевих українських громадян займала проблема скорішого врегулювання збройного конфлікту. Так соціологічні

дослідження, проведені в 2015 р. показували, що більшість населення Донбасу виступало за досягнення миру дипломатичним шляхом (Соціально-політична... 2015). Але, як показували результати опитувань: 27% осіб на Донбасі, виступали за переговори з РФ; 17,4% – за прямі перемовини з представниками «ДНР-ЛНР»; 13,9% підтримували збереження, існуючого на той час, нормандського формату переговорів (Соціально-політична... 2015).

Згідно соціологічних досліджень Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, наприкінці 2015 р., – 59,5% учасників проведеного опитування погоджувалися на будь-які компроміси заради припинення війни. Дві третини вважали, що припинення війни можна досягти, або шляхом надання особливого статусу «ДНР-ЛНР», або запровадженням в Україні федеративного устрою. При цьому 28,8% респондентів виступали за повернення тимчасово окупованих територій до складу України, а майже половина допускали можливість надати їм більше автономії, шляхом проведення децентралізації (Ставлення населення ...).

Щодо політичного майбутнього самопроголошених «ДНР-ЛНР», то тут дані соціологічного опитування за 2015 р. свідчили про те, що: 31% респондентів відповіли, що «ДНР-ЛНР» мають стати частиною України на довоєнних умовах; 28% підтримували розширення повноважень унаслідок децентралізації; 13% виступали за надання їм «спеціального» статусу (Динаміка суспільно-політичних... 2015).

Отже, виходячи із результатів представлених соціологічних досліджень справедливо вважати, що, попри неоднозначне ставлення мешканців Донбасу до української держави, прагнення місцевого населення збігалися в одному – найкорішому настанні миру, що і відображалось в його настроях.

Але, постійно нав'язувані Україні із зовні мирні переговори на будь-яких умовах, несли пряму загрозу національній безпеці. За визначенням відомого політолога Г. Перепелиці, встановився «гібридний мир», що «заморозило» дипломатичні переговори, а конфлікт перейшов у режим різного ступеня інтенсивності (Перепелиця 2016, с. 767). За ствердженням сучасних істориків В. Бенчука та В. Трофимовича, такий розвиток подій призвів до переконання серед місцевого населення, нібито саме тогочасна українська влада не бажала миру. Подібну думку підсилювали неефективна державна політика в регіоні, панування серед мешканців Донбасу російських інформаційних ресурсів, спад дипломатичної активності тощо (Бенчук, Трофимович 2022, с. 112). В цьому контексті чергове соціологічне дослідження продемонструвало, що навіть в 2018 р. 56,6% респондентів на Донбасі винуватцями збройного конфлікту вважали українську владу й лише 22,5% – РФ. Попри те, що половина учасників опитування погоджувалася з тим, що РФ є стороною конфлікту. Крім того, 33,6% підтримували думку, що РФ постачає зброю «республікам», 27,1% – керує їхніми політичними та воєнними діями, а 23,3% не заперечували участь російських військових армії на боці «ДНР» (Пошуки шляхів відновлення суверенітету...).

Коли йде мова про довіру громадян до державної влади та силових структур, звичайно, варто пам'ятати про те, що ніякої довіри не буде без уваги державних органів до місцевих проблем. У контексті дослідження історії діяльності Держприкордонслужби в районах вздовж лінії зіткнення, варто звернути увагу на місцеві проблеми, які викликали найбільше занепокоєння у місцевих громадян.

Окрім головної проблеми у вигляді бойових дій, які відбувалися на лінії зіткнення з різним ступенем інтенсивності, іншою проблемою виступало обмеження свободи пересування місцевих громадян України. Разом з цим в якості обтяжуючих обставин для місцевого населення виступали недостатня кількість контрольних постів в'їзду-виїзду (далі – КПВВ) через лінію зіткнення та режим їхньої роботи. Цей факт підтверджувало дослідження спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, чії експерти зауважували, що свобода пересування через лінію зіткнення залишалася однією із серйозних проблем із захисту цивільного населення в окремих районах Донецької та Луганської областей і становила суттєву загрозу для його безпеки (Захист мирного населення...).

З огляду на обмежену кількість КПВВ громадяни змушені були їхати на великі відстані та очікувати в довгих чергах. Так, за відомостями Офісу ООН з координації гуманітарних питань у березні 2016 р. Держприкордонслужба зафіксувала близько 96 000 осіб, які перетнули лінію зіткнення через КПВВ «Станиця Луганська». У середньому 8 000 осіб бажали їхати через КПВВ «Зайцеве», що суттєво перевищувало прогнозовану денну пропускну здатність у 5 500 осіб (Бюлетень з гуманітарних ... 2016).

Крім того, не дивлячись на визначений режим роботи, всі без винятку КПВВ могли припиняти свою роботу майже без попередження через періодичні обстріли з боку неконтрольованої

Україною території. Тому українські громадяни вимушені були намагатися перетинати лінію зіткнення в недозволених місцях, чим наражали себе на додаткові ризики.

Також, експерти спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні проводили моніторинг щодо загального стану ситуації, пов'язаної із обмеженням свободи пересування. Його результати свідчили про те, що багато мешканців Донбасу оселялися далеко від лінії зіткнення, проте немало було й таких, що вирішили залишитися ближче до рідних місць. Для них обмеження свободи пересування і необхідність отримувати відповідні перепустки становили суттєву проблему, що позначалася на їхньому повсякденному житті. (Внутрішнє переміщення внаслідок..., с. 25).

Щодо чинників найбільшого занепокоєння громадян (78%) з приводу самого режиму роботи КПВВ, то тут на перше місце виходили довгі черги та тривале очікування. На другому місці серед причин занепокоєння знаходилися загрози постійних обстрілів (Перетин лінії розмежування... 2016, с. 8).

Керівництво Держприкордонслужби ще в 2015 р. також визнавало складну ситуацію щодо черг на КПВВ, але запевняло в тому, що прикордонне відомство вживає всі можливі заходи для виправлення ситуації. Збільшення черг пояснювалося тим, що через визначені коридори лінію зіткнення перетинали мешканці двох густонаселених областей України, які після встановлення відносно стабільної ситуації в районі антитерористичної операції почали активно рухатися як на контрольовану територію, так і в зворотному напрямку. Для порівняння наводився пункт пропуску цілодобової роботи «Краковець», що на західному кордоні, де 27 жовтня 2015 р. було пропущено трохи більше 10 тис. осіб та 3,4 тис транспортних засобів. Того ж дня через КПВВ «Новотроїцьке» з обмеженим часом роботи (08.00 – 17.00) було пропущено 8,8 тис. осіб та майже 3,1 тис транспортних засобів. Таким чином, стає зрозуміло що вказаний КПВВ працював на межі технічних можливостей, однак вони були обмежені (КПВВ працюють... 2015, с. 3).

Враховуючи все вищезазначене, варто констатувати, що така ж сама ситуація на КПВВ зберігалася без змін і наприкінці 2016 р. (Перетин лінії...2016, с. 3–5). Інше опубліковане дослідження, яке проводив Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту (CIVIC) показало ідентичні проблеми на КПВВ («Ми боїмося тиші»...2018, с. 39).

Моніторинг ситуації на КПВВ благодійного фонду «Право на захист» доводив що ситуація не змінилася і на початку 2018 р. (Перетин лінії зіткнення...2018, с. 11).

Давно відомо, що за певних умов місцеве населення може нести загрозу військовим та правоохоронним формуванням. Завжди існувала висока вірогідність залучення місцевих мешканців до здійсненні різних видів диверсій. Варто згадати 16 січня 2015 р., коли на блок-посту в Станиці Луганській стався вибух, який влаштував місцевий мешканець. В результаті загинув один та було поранено двох військовослужбовців ЗСУ. Місцевий житель приніс на блок-пост банку з медом, в яку було заховано вибухівку. За версією СБУ цей теракт, заздалегідь, спланували російські спецслужби (Загадкова історія...).

Отже, все вищезазначене в черговий раз підтвердило факт того, що в умовах проведення антитерористичної операції прикордонні підрозділи мали орієнтуватися не тільки на військові способи боротьби з незаконними збройними формуваннями, але й на забезпечення підтримки з боку місцевого населення на звільнених територіях та створення умов для зміцнення довіри українських громадян до державної влади та силових структур.

Як відомо, серед способів оцінки результатів роботи правоохоронних органів з місцевим населенням, ефективним вважається вивчення рівня довіри місцевих мешканців (Шишолін, Суботін, Ананьїн... 2014, с. 19–26). Тому, відповідні соціологічні дослідження здійснювалися самим прикордонниками на ділянках відповідальності їхніх підрозділів, що виконували завдання в смузі безпеки вздовж лінії зіткнення. Зокрема, в 2015 р. за ініціатииви Науково-дослідного інституту Держприкордонслужби було проведено вивчення рівня суспільної довіри до прикордонників. Дослідження проводилося шляхом соціологічного опитування в районах, що безпосередньо прилягали до лінії зіткнення. Респондентами виступили місцеві громадяни – мешканці районів, де проводилася антитерористична операція. Основна кількість респондентів була з числа населення, що мешкало в районах, прилеглих до лінії зіткнення та контролювалися силами антитерористичної операції. Результати соціологічного дослідження продемонструвало рівень довіри з боку місцевого населення до Держприкордонслужби – 40% (Суботін 2015, с. 302–303).

Щодо позиції вищого керівництва Держприкордонслужби стосовно проведення досліджень рівня громадської довіри до відомства, то така ідея була сприйнята позитивно. Незабаром про

це засвідчив здійснений факт щодо розробки стратегічного нормативно-правового акта, який враховував потенційні загрози як національній безпеці України загалом, так і її прикордонній безпеці зокрема. Таким документом стала Стратегія розвитку Державної прикордонної служби (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1189-р). Одним із основних напрямів її реалізації було визначено підвищення рівня довіри населення до прикордонної інституції. Більш того, в переліку індикаторів, на досягнення прогнозованих значень яких спрямовувалася ця Стратегія, було визначено прогнозований рівень довіри громадян до Держприкордонслужби на близьку перспективу (2017 р.) – 63% (Про схвалення Стратегії... 2015).

Натомість, в майбутньому, питання щодо дослідження рівня довіри місцевих громадян до Держприкордонслужби безпосередньо в смузі безпеки вздовж лінії зіткнення, в прикордонному відомстві розвитку не отримало. Виходячи із заяви керівництва Держприкордонслужби, зробленої в грудні 2016 р. стало відомо, що досліджень щодо соціологічних показників прикордонне відомство не проводить через складний фінансовий бік справи. Але, посилаючись на інформацію від партнерів з європейської місії EUAM, які періодично вивчали суспільну думку щодо довіри до правоохоронних органів, зазначалося, що цей показник постійно зростає (Віктор Назаренко: «Служба має максимально... 2016).

Варто звернути увагу на результати соціопитувань, що були опубліковані аналітичним порталом «Слово і діло». Ці дослідження проілюстрували, як змінювався рівень довіри українців до правоохоронних органів в цілому по всій Україні. Згідно них Держприкордонслужбі довіряли (не довіряли): в 2016 р. – 43,3% (41,7%); в 2017 р. – 46,4% (40,6%); в 2018 р. – 50,7% (36,5%) (Як змінювався рівень... 2023).

На додачу до наведених соціологічних результатів слід врахувати факт того, що ситуація стосовно чинників найбільшого занепокоєння громадян з приводу режиму роботи КПВВ, загальної оперативної обстановки на лінії зіткнення, обмеження пересування місцевих мешканців залишалася баз змін протягом всього періоду 2014–2018 рр.

Підсумовуючи вищенаведене, доводиться констатувати, що рівень довіри до Держприкордонслужби з боку місцевих громадян на звільнених територіях, дійсно, залишався невисоким упродовж всього періоду, що досліджується.

Отже, проведене дослідження показало, що у своїй масі місцеве населення звільнених територій свідомо прагнуло скорішого встановлення миру. Інше питання, – на чітких умовах. Все залежало від місця і часового періоду, коли проводилося опитування. Стосовно довіри до прикордонників, то це питання також було неоднозначним та залежало від регіону. Але, в цілому населення ставилося до військовослужбовців з деякою пересторогою, а рівень довіри до Держприкордонслужби, як до відомства, був невисоким. Причина – антиукраїнська пропаганда з боку російських ЗМІ, вплив яких продовжувався на територіях по обидва боки лінії зіткнення. Режимні заходи, які створювали обмеження пересування місцевих мешканців та напружена ситуація з чергами та постійними обстрілами КПВВ від бойовиків, що зберігалося увесь період антитерористичної операції, також не сприяли зміцненню довіри до прикордонників як до представників влади.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі доцільно визначити дослідження ставлення місцевого населення до органів державної влади України на звільнених територіях Донбасу в період 2014–2018 рр.

Список джерел та літератури

«МИ БОЇМОСЯ тиші». Захист цивільного населення на Донбасі. CIVIC, 29–31; 39.

БЕНЧУК, В., ТРОФИМОВИЧ, В., 2022, Урегулювання збройного конфлікту на сході України крізь призму масової свідомості донеччан на підконтрольній території (2014–2021 рр.). Український історичний журнал. № 4, 112.

БЮЛЕТЕНЬ з гуманітарних питань, Україна, 2016, Випуск 9.

ВІКТОР НАЗАРЕНКО: «Служба має максимально відповідати суспільним запитам». Державна прикордонна служба України: офіційний вебсайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/viktor-nazarenko-cluzhba-ma-maksimalno-vidpovidati-suspilnim-zapitam/>

ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах. Тематичний звіт СММ ОБСЄ. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні, 25.

- ГАНАБА, О. Б., БОМБЕРГЕР, І. Л. Довіра до Державної прикордонної служби України: теоретико-правовий контекст. Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/253775/251040>
- ГОЛІНКО, В. В., АНДРУШКО, О. В., 2017, Роль і місце громадських формувань в охороні громадського порядку і державного кордону: сучасні погляди. Честь і закон. № 4 (63), 33–38.
- ДИНАМІКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ поглядів в Україні. 19–30 листопада 2015 р. Соціологічна група «Рейтинг», 23. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2015_11_national_oversample_ua_combined_natl_and_donbas_v3.pdf
- ЗАГАДКОВА ІСТОРИЯ медового діда-терориста. Страна. UA. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ctrana.news/articles/rassledovania/12836-medovyj-terrorist.html>
- ЗАХИСТ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ та свобода пересування в Донецькій і Луганській областях. Тематичний звіт СММ ОБСЄ. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/7/157021.pdf>
- КПВВ ПРАЦЮЮТЬ на межі можливостей. Прикордонник України. № 41, 3.
- МАСОВА СВІДОМІСТЬ у зоні воєнного конфлікту на Донбасі: монографія / за ред. І. Ф. Кононова, 2018, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Вінниця. ТОВ «ТВОРИ».
- НА ДРУГІЙ ЛІНІЇ ВІЙНИ, 2015, Прикордонник України. № 41, 7.
- ПЕРЕПЕЛИЦЯ, Г., 2016, Концепція «гібридного миру» для України. Україна дипломатична. Вип. 17. Київ, 767.
- ПЕРЕТИН ЛІНІЇ зіткнення через контрольні пункти в'їзду-виїзду. Моніторинговий звіт грудень 2017 – січень 2018. Агентство ООН у справах біженців. Благодійний фонд «Право на захист», 11.
- ПЕРЕТИН ЛІНІЇ розмежування на сході України у серпні – вересні 2016 року. ГО «Фундація. 101», 8. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.foundation101.org/assets/uploads/files/2016/20161015_report_ua.pdf
- ПЕРЕТИН ЛІНІЇ розмежування на сході України. Опитування громадян у грудні 2016 року. ГО «Фундація.101», 3–5.
- ПОШУКИ ШЛЯХІВ ВІДНОВЛЕННЯ суверенітету України над окупованим Донбасом: стан громадської думки напередодні президентських виборів. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/poshuki-shlyakhiv-vidnovlennya-suverenitetu-ukraini-nad-okupovanim-donbasom-stan-gromadskoi-dumkinaperedodni-prezidentskikh-viboriv>
- ПРО СХВАЛЕННЯ Стратегії розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лист. 2015 р. № 1189-р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80>
- РУЩЕНКО, І., 2015, Феномен «двох Донбасів»: вектори розвитку колективної свідомості населення різних частин Донбасу в умовах гібридної війни. Український соціологічний журнал. № 1–2, 34–43.
- СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ уздовж лінії зіткнення. SCORE для Східної України, 2019, USAID. Офіс ООН в Україні, 11–12.
- СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ситуація в Україні. Вересень 2015 р. Київський міжнародний інститут соціології. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=548&page=3&y=2015>
- СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ситуація в Україні. Липень 2015 р. Київський міжнародний інститут соціології. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=540&page=4&y=2015>
- СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ до подій на Донбасі: ціна миру і шляхи подолання конфлікту. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-naselennya-do-podiy-na-donbasitsina-miru-i-shlyakhi-podolannya-konfliktu>
- СУБОТІН, В. О., 2015, Робота із забезпечення довіри до прикордонників з боку місцевого населення у зоні проведення антитерористичної операції на південному сході України. Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону: тези Міжнар. наук.-практ. конф., 26 трав. Хмельницький. НАДПСУ, 302–303.
- СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ настрої населення. Липень 2018 р. Соціологічна група «Рейтинг», 2018, 37–39. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_072018_press.pdf

ЧЕРЕВАТИЙ, С. В., ПАТОЛА, В. Б., ХАТАМОВА, Т. З., 2017, Робота відомчих ЗМІ Держприкордонслужби України в контексті розвитку концепції стратегічних комунікацій. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. № 1 (21), 131.

ШИШОЛІН, П., СУБОТІН, В., АНАНЬІН, О., 2014, Оцінювання діяльності прикордонних підрозділів у контексті підтримання прикордонної безпеки. Наука і оборона. № 1, 19–26.

ЯК ЗМІНЮВАВСЯ рівень довіри українців до силових та правоохоронних органів. Слово і діло. Аналітичний портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2023/06/21/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvavsya-riven-doviry-ukrayincziv-sylovyh-ta-pravoohoronnyh-orhaniv>

References

«MY BOIMOSIA tyshi». Zakhyst tsyvilnoho naselennia na Donbasi [«We are afraid of silence». Protection of the civilian population in Donbas]. CIVIC, 29–31; 39. [In Ukrainian].

BENCHUK, V., TROFYMOVYCH, V., 2022, Uregulivannia zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy kriz pryzmu masovoi svidomosti donechchan na pidkontrolnii terytorii (2014–2021 rr.) [Settlement of the armed conflict in the east of Ukraine through the prism of the mass consciousness of the people of Donetsk in the controlled territory (2014–2021)]. Ukrainian Historical Journal. № 4, 112. [In Ukrainian].

BIULETEN z humanitarnykh pytan, Ukraina [Bulletin on humanitarian issues, Ukraine]. Issue 9. [In Ukrainian].

CHEREVATYI, S. V., PATOLA, V. B., KHATAMOVA, T. Z., 2017, Robota vidomchykh ZMI Derzhprykordonsluzhby Ukrainy v konteksti rozvytku kontseptsii stratehichnykh komunikatsii [The work of well-known mass media of the State Border Service of Ukraine in the context of the development of the concept of strategic communications]. Information security of a person, society, state. № 1 (21), 131. [In Ukrainian].

DYNAMIKA SUSPILNO-POLITYCHNYKH pohliadiv v Ukraini. 19–30 lystopada 2015 r. [Dynamics of social and political opinions in Ukraine. November 19–30, 2015]. Sociological group «Rating», 23. [In Ukrainian].

HANABA, O. B., BOMBERHER, I. L. Dovira do Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: teoretyko-pravovyi kontekst [Trust in the State Border Service of Ukraine: theoretical and legal context]. Analytical and comparative jurisprudence: electronic scientific publication. [Online]. Available from: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/253775/251040> [In Ukrainian].

HOLINKO, V. V., ANDRUSHKO, O. V. Rol i mistse hromadskykh formuvan v okhoroni hromadskoho poriadku i derzhavnoho kordonu: suchasni pohliady [The role and place of public formations in the protection of the public and state border: modern views]. Honor and law № 4 (63). 2017. 33–38. [In Ukrainian].

KPVV PRATSIUIUT na mezhi mozhlyvostei [Checkpoints work at the limit of possibilities]. Border guard of Ukraine. № 41, 3. [In Ukrainian].

MASOVA SVIDOMIST u zoni voiennoho konfliktu na Donbasi [Mass consciousness in the zone of military conflict in Donbas]: monograph. Kononov I. F. (Ed), DZ «Luhansk National University named after Taras Shevchenko». Vinnytsia. «CREATIONS» LLC. [In Ukrainian].

NADRUHII LINII VIINY, 2015 [On the second line of war, 2015]. Border guard of Ukraine. No. 41, 7. [In Ukrainian].

NAZARENKO VIKTOR: «Cluzhba maie maksimalno vidpovidaty suspilnym zapytam» [«The service should be as responsive as possible to public demands»]. State Border Guard Service of Ukraine: official website. [Online]. Available from: <https://dpsu.gov.ua/ua/viktor-nazarenko-cluzhba-ma-maksimalno-vidpovidati-suspilnim-zapitam/> [In Ukrainian].

PEREPELYTSIA, H., 2016, Kontseptsiiia «hibrydnoho myru» dlia Ukrainy [The concept of «hybrid peace» for Ukraine]. Ukraine is diplomatic. Issue 17. Kyiv, 767. [In Ukrainian].

PERETYN LINII rozmezhuвання na skhodi Ukrainy u serpni – veresni 2016 roku [Crossing of the demarcation line in eastern Ukraine in August – September 2016]. GO «Foundation. 101», 8. [Online]. Available from: https://www.foundation101.org/assets/uploads/files/2016/20161015_report_ua.pdf [In Ukrainian].

PERETYN LINII rozmezhuвання na skhodi Ukrainy. Opytuvannia hromadian u hrudni 2016 roku [Crossing of the demarcation line in eastern Ukraine. Survey of citizens in December 2016]. GO «Foundation. 101», 3–5. [In Ukrainian].

PERETYN LINII zitknennia cherez kontrolni punkty v'izdu-vyizdu. Monitorynhovyi zvit hruden 2017 – sichen 2018 [Crossing the contact line through O entry-exit checkpoints. Monitoring report December 2017 – January 2018]. United Nations Refugee Agency. Charitable Foundation «Right to Defense», 11. [In Ukrainian].

POSHUKY SHLIAKHIV VIDNOVLENNIA suverenitetu Ukrainy nad okupovanyim Donbasom: stan hromadskoi dumky naperedodni prezidentskykh vyboriv [Searching for ways to restore Ukraine's sovereignty over the occupied Donbas: the state of public opinion on the eve of the presidential elections]. Fund «Democratic Initiatives» named after Ilka Kucheriva. [Online]. Available from: <https://dif.org.ua/article/poshuki-shlyakhiv-vidnovlennya-suverenitetu-ukraini-nad-okupovanim-donbasom-stan-gromadskoi-dumkinaperedodni-prezidentskikh-vyboriv> [In Ukrainian].

PRO SKHVALENNIA Stratehii rozvytku Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby [On the approval of the Development Strategy of the State Border Service]: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23 2015 No. 1189. [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80> [In Ukrainian].

RUSHCENKO, I., 2015, Fenomen «dvokh Donbasiv»: vektory rozvytku kolektyvnoi svidomosti naseleння riznykh chastyn Donbasu v umovakh hibrydnoi viiny [The «two Donbass» phenomenon: vectors of development of the collective consciousness of the population of different parts of Donbas in the conditions of a hybrid war]. Ukrainian sociological journal. No. 1–2, 34–43. [In Ukrainian].

SHYSHOLIN, P., SUBOTIN, V., ANANIN, O., 2014, Otsiniuvannia diialnosti prykordonnykh pidrozdiliv u konteksti pidtrymannia prykordonnoi bezpeky [Assessment of the activities of border units in the context of maintaining border security]. Science and defense. № 1, 19–26. [In Ukrainian].

SOTSIALNA ZGHURTOVANIST uz dovzh linii zitknennia [Social cohesion along the contact line]. SCORE for Eastern Ukraine, 2019, USAID. UN Office in Ukraine, 11–12. [In Ukrainian].

SOTSIALNO-POLITYCHNA sytuatsiia v Ukraini. Veresen 2015 r. [Socio-political situation in Ukraine. September 2015]. Kyiv International Institute of Sociology. [Online]. Available from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=548&page=3&y=2015> [In Ukrainian].

STAVLENNIA NASELENNIA do podii na Donbasi: tsina myru i shliakhy podolannia konfliktu [The attitude of the population to the events in Donbas: the price of peace and ways to overcome the conflict]. Fund «Democratic Initiatives» named after Ilka Kucheriva. [Online]. Available from: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-naselennya-do-podiy-na-donbasitsina-miru-i-shlyakhi-podolannya-konfliktu> [In Ukrainian].

SUBOTIN, V. O., 2015, Robota iz zabezpechennia doviry do prykordonnykh z boku mistsevoho naseleння u zoni provedennia antyterrorystychnoi operatsii na pivdennomu skhodi Ukrainy [Work on ensuring the trust of the border guards on the part of the local population in the area of the anti-terrorist operation in the south-east of Ukraine]. History, modernity and prospects for the development of the State Border Service of Ukraine and protection of the state border: theses of the International science and practice conference, May 26 Khmelnytskyi. NADPSU, 302–303. [In Ukrainian].

SUSPILNO-POLITYCHNI nastroi naseleння. Lypen 2018 r. [Socio-political attitudes of the population. July 2018]. Sociological group «Rating», 2018, 37–39. [Online]. Available from: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_072018_press.pdf [In Ukrainian].

VNUTRISHNIE PEREMISHCHENNIA vnaslidok konfliktu v Ukraini: pidvyshchena nezakhyschenist postrazhdaloho naseleння ta chynnyky napruzhenosti v hromadakh [Internal displacement as a result of the conflict in Ukraine: increased vulnerability of the affected population and tensions in communities]. Thematic report of the OSCE SMM. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine, 25. [In Ukrainian].

YAK ZMINIUVAVSIA riven doviry ukraintsiv do sylovykh ta pravookhoronnykh orhaniv [How the level of trust of Ukrainians in law enforcement and law enforcement agencies has changed]. Word and deed. Analytical portal. [Online]. Available from: <https://www.slovoidilo.ua/2023/06/21/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvavsya-riven-doviry-ukrayincziv-sylovyx-ta-pravooxoronnix-orhaniv> [In Ukrainian].

YAK ZMINIUVAVSIA riven doviry ukraintsiv do sylovykh ta pravookhoronnykh orhaniv [How the level of trust of Ukrainians in law enforcement and law enforcement agencies has changed]. Word and deed. Analytical portal. [Online]. Available from: <https://www.slovoidilo.ua/2023/06/21/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvavsya-riven-doviry-ukrayincziv-sylovyx-ta-pravooxoronnix-orhaniv> [In Ukrainian].

ZAHADKOVA ISTORIA medovoho dida-terorysta [The mysterious story of the honey grape terrorist]. Strana. UA. [Online]. Available from: <https://ctrana.news/articles/rassledovania/12836-medovyj-terrorist.html> [In Ukrainian].

ZAKHYST MYRNOHO NASELENNIA ta svoboda peresuvannia v Donetskii i Luhanskii oblastiakh [Protection of civilians and freedom of movement in Donetsk and Luhansk regions]. Thematic report of the OSCE SMM. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. [Online]. Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/7/157021.pdf> [In Ukrainian].

Довіра до прикордонної інституції крізь призму масової свідомості місцевого населення на звільнених територіях Донбасу в 2014–2018 рр.

Важливою складовою службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України на звільненій від незаконних збройних формувань російських окупаційних адміністрацій «ДНР-ЛНР» території стала робота з місцевим населенням. В якості одного із критеріїв оцінки ефективності такої роботи вважається визначення рівня довіри місцевих громадян України. Тож з'ясування структури, динаміки характерних для масової свідомості населення звільнених територій Донецької та Луганської областей та їхнього ставлення до військових формувань і правоохоронних органів України залишається актуальним завданням, як з наукового, так і з прикладного поглядів. З історичної точки зору такі дослідження мають цінність в якості формування відповідної дослідницької бази, яку в майбутньому доцільно використовувати під час вивчення різноманітних аспектів війн, які ведуться гібридними методами.

Проведене дослідження показало, що у своїй масі місцеве населення звільнених територій свідомо прагнуло скорішого встановлення миру. Відповіді на дискусійні питання стосовно переговорів, умов встановлення миру, статусу окремих районів Донбасу тощо залежали від місця і часового періоду, коли проводилося опитування. Стосовно довіри до прикордонників, то це питання також було неоднозначним та залежало від регіону. Але, в цілому населення ставилося до військовослужбовців з деякою пересторогою, а рівень довіри, як до відомства, був невисоким. Причина такого вбачається в антиукраїнській пропаганді з боку російських ЗМІ, вплив яких продовжувався на територіях по обидва боки лінії зіткнення. Режимні заходи, які створювали обмеження пересування місцевих мешканців та напружена ситуація з чергами та постійними обстрілами контрольних постів в'їзду-виїзду на лінії зіткнення, що зберігалися увесь період антитерористичної операції, також не сприяли зміцненню довіри до прикордонників як до представників державної влади.

Ключові слова: масова свідомість, місцеве населення, рівень довіри, гібридна війна, російсько-українська війна, антитерористична операція, окупація, звільненні території, лінія зіткнення, Донбас.

Oleh Ananin, Candidate of Technical Sciences, Senior Research Fellow, Senior officer of the Main Expert Forensic Center of the State Border Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Олег Ананьїн, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, старший офіцер Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8757-1663>

Valerii Kapeliushnyi, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Chair of the Department of Ethnology and Local Lore, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Валерій Капелюшний, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3552-3675>

Received: 25.05.2024

Advance Access Published: October, 2024